

МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Груба Т. Л.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови та літератури,
декан історико-філологічного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0002-9305-9372

Овдійчук Л. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови та літератури
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0002-0268-5969

У статті теоретично обґрунтовано особливості реалізації текстоцентричного підходу в мовно-літературній галузі на засадах інтегрованого навчання. Проаналізовано специфіку використання художнього тексту як складника формування мовних, літературних і ціннісних компетентностей учнів. У науковій праці репрезентовано інтегровані уроки української мови та літератури з вивчення художнього тексту – оповідання Марії Морозенко «Вірність Хатіко» за програмою НУШ у 5-му класі. Твір розглянуто як джерело знань про зміст і форму, як основу для літературознавчого та мовного аналізу та як засіб формування естетичних почуттів. Розкрито методику аналізу тексту на рівні змісту й мовних засобів з урахуванням текстоцентричного підходу, зокрема етапів організації роботи з текстом: до читання (мотивація, прогнозування, постановка проблеми), під час читання (аналіз, інтерпретація, мовні вправи), після читання (узагальнення, творчі завдання, інтеграція з іншими предметами). Подано розробки інтегрованих уроків з розвитку мовлення: створення усної розповіді-продовження твору та написання есе про свої враження від оповідання. Окреслено інтегровані завдання, спрямовані на засвоєння знань про літературознавчий та мовний аналіз твору, на формування вмінь висловлювати власні думки та емоції щодо прочитаного; створювати власні тексти (усні/письмові) на основі художнього тексту. Розкрито особливості взаємозв'язку інформативної (тема, ідея, сюжет) функції тексту з естетичною, яка виявляється у формі художнього твору (жанрі, художніх засобах).

Автори продемонстрували, що поєднання літературознавчого та мовного аналізу на інтегрованих уроках забезпечує цілісність освітнього процесу та сприяє формуванню комунікативної, емоційно-ціннісної і творчої компетентностей учнів.

Ключові слова: інтегровані уроки, текстоцентричний підхід, етапи роботи з текстом, літературознавчий аналіз твору, мовний аналіз твору, Марія Морозенко, оповідання «Вірність Хатіко».

Hruba T. L., Ovdiihuk L. M. Methodology for implementing a text-centric approach in the Ukrainian language and literature lessons in secondary education institutions based on integrated learning

The article theoretically substantiates the features of the implementation of a text-centric approach in the language and literature field on the basis of integrated learning. The specifics of using a literary text as a component of the formation of students' linguistic, literary and value competencies are analyzed. The scientific work presents integrated lessons of the Ukrainian language and literature on the study of a literary text – the story "Hatiko's Loyalty" by Maria Morozenko according to the program of the National Secondary School in grade 5. The work is considered as a source of knowledge about content and form, as

a basis for literary and linguistic analysis and as a means of forming aesthetic feelings. The methodology for analyzing the text at the level of content and linguistic means is disclosed, taking into account the text-centric approach, in particular; the stages of organizing work with the text: before reading (motivation, prediction, problem statement), during reading (analysis, interpretation, language exercises), after reading (generalization, creative tasks, integration with other subjects). The development of integrated lessons on the development of speech is presented: creating an oral story-continuation of the work and writing an essay about one's impressions of the story. Integrated tasks are outlined, aimed at mastering knowledge about the literary and linguistic analysis of the work, at forming the skills to express one's own thoughts and emotions about what has been read; creating one's own texts (oral/written) based on a literary text. The peculiarities of the relationship between the informative (theme, idea, plot) function of the text and the aesthetic function, which is manifested in the form of a literary work (genre, artistic means), are revealed.

The authors demonstrated that the combination of literary and linguistic analysis in integrated lessons ensures the integrity of the educational process and contributes to the formation of communicative, emotional-value and creative competencies of students.

Keywords: *integrated lessons, text-centric approach, stages of working with the text, literary analysis of the work, linguistic analysis of the work, Maria Morozenko, story "Hachiko's Loyalty".*

Вступ. У сучасній парадигмі освіти одним із ключових механізмів модернізації змісту навчання й оновлення методичних підходів розглядають інтеграцію, що забезпечує цілісність знань, міжпредметні зв'язки та здатність здобувачів освіти застосовувати набуті компетентності в реальних комунікативних ситуаціях. Особливого значення інтеграція набуває в мовно-літературній галузі, де робота з текстом є не лише дидактичним інструментом, а й засобом формування світогляду учнів. Текстоцентричний підхід, що нині посідає провідне місце в оновлених модельних програмах із предметів мовно-літературної галузі, сприяє розвиткові критичного мислення, мовленнєвої творчості й читачької компетентності школярів.

Інтегроване навчання в сучасній українській школі виявляється насамперед у процесі взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, відновлення цілісності освітніх галузей, що задеклароване в Державному стандарті загальної середньої освіти [6]. Мовно-літературна галузь має інтегровану основу та спільну мету: формувати компетентності мовців і читачів, вчити аналізувати тексти, комунікувати, а також формувати гуманістичний світогляд і розуміння важливості «української мови як національної цінності та важливого атрибута української національної і громадянської ідентичності» [6].

Застосування інтеграції в освітній сфері нині набуло нового рівня. Методологічні основи інтеграції, зокрема інтегрованого навчання, представлено в працях С. Гончаренка, М. Іванчук, І. Козловської, Я. Кміта,

К. Левківської, Ю. Мальваного, Л. Овдійчук [11]. Одним із важливих змістових аспектів інтеграції є інтеграція знань як умова підвищення ефективності освіти. Методику її реалізації викладено в дослідженнях І. Зязюна, М. Піддячого, О. Стріхар, Н. Стучинської, Д. Тхоржевського, Т. Хребто, Г. Шишкіна. Наукові пошуки вчених здебільшого спрямовані на актуалізацію твердження про взаємопроникнення знань та їх єдність завдяки застосуванню інтеграції як принципу, засобу, процесу. Можливості й ресурси інтегрованого навчання, технологію його реалізації на уроках у мовно-літературній галузі досліджували Т. Близнюк, Т. Качак [7], Л. Варзацька [2]. Поняття інтеграції в мовно-літературній галузі корелює з текстоцентричним підходом до вивчення мови, оскільки це – один з ефективних шляхів розвитку мовлення здобувачів, що передбачає формування вмінь сприймати різножанрові та різностильові тексти, зокрема художні тексти, й продукувати їх з огляду на ситуацію спілкування.

Текстоцентричний підхід набуває нині систематичного та системного використання на уроках української мови через наявність висловлювань різних жанрових та стильових видів, типологічних форм, структур. Адже текст є основним носієм інформації, гносеологічним засобом та своєрідним інструментом формування у здобувачів освіти національно-мовної картини світу, а також одночасно метою, засобом і змістом навчання мови.

Проблема використання текстів на уроках української мови була у фокусі уваги

О. Андрієць, З. Бакум, О. Божко, Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Грубої, С. Карамана, О. Кулик, О. Кучерук, Т. Гульчук, І. Дроздової, Л. Златів, О. Любашенко, Н. Перхайло. Учені акцентують на поліфункційній природі тексту, його соціокультурній спрямованості, на доборі зразкових текстів, що мають типологічні характеристики певних жанрів мовлення, на важливій тезі, що тексти є не тільки одиницею мовної комунікації, а й основною дидактичною одиницею, мовленнєвим витвором, де мовні одиниці перебувають в їх природному мовному середовищі, безпосередньому функціонуванні в мовленні.

Науковці визначають такі етапи організації роботи з текстом: спостереження й осмислення текстових ознак; визначення теми та головної думки висловлювання, з'ясування особливостей структури, мовних засобів, які сприяють реалізації комунікативної мети, та побудова власного тексту відповідно до мети і завдань.

Попри важливість усіх фаз роботи з текстом, етап з'ясування особливостей структури та мовних засобів найбільш трудомісткий і відповідальний, оскільки допомагає здобувачам освіти не тільки зрозуміти роль будь-якої мовної одиниці, а й усвідомити життєвий зміст, відчуття краси мови. Саме тому завдання, які пропонуються учням, на думку науковців, мають привернути їхню увагу, прилучити до краси художнього слова, спонукати до творення власного тексту.

Очевидно, що робота з текстом потребує певних умінь, навичок, які можна сформувати й удосконалити, застосовуючи інтеграцію на рівні змістового та діяльнісного компонентів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати методику інтегрованого навчання під час опрацювання текстів художньої літератури на уроках української мови і літератури в закладах загальної середньої освіти на прикладі оповідання М. Морозенко «Вірність Хатіко».

Методи та методики дослідження. У процесі дослідження застосовано низку методів, зокрема теоретичні – аналіз і синтез психолого-педагогічних джерел для обґрунтування теоретичних основ означеної проблеми: аналіз і синтез, дедукцію та індукцію, класифікацію

й узагальнення для уточнення базових понять дослідження «інтегроване навчання»; «текстоцентричний підхід»; спостереження за освітнім процесом, бесіди з учителями української мови і літератури для виокремлення методів інтегрованого навчання на уроках української мови та літератури під час опрацювання текстів художньої літератури.

Результати та дискусії. У Державному стандарті базової середньої освіти визначено мету мовно-літературної освітньої галузі: «розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень» [6].

На уроках мови використовують тексти різної жанрово-стильової належності, оскільки під час роботи з ним формується відчуття слова, здатність сприймати його смислове значення, уміння встановлювати асоціації між словами.

Взаємозв'язок між предметною мовною та літературними компетентностями закономірний, тому реалізація текстоцентричного підходу ефективна на інтегрованих уроках української мови та літератури.

У цій статті репрезентуємо інтегровані уроки української мови та літератури з вивчення художнього тексту – оповідання «Вірність Хатіко» Марії Морозенко. За модельною програмою з української літератури цей твір запропоновано для вивчення у 5-му класі в тематичному розділі «Рідна природа» [9, с. 27]. Члени авторського колективу вказаної програми Т. Яценко, В. Яременко та О. Слижук представили підручник та конспекти уроків для 5-го класу. [13] Авторки пропонують три уроки за оповіданням М. Морозенко:

1) Тема. Марія Морозенко. «Вірність Хатіко». Коротко про життя і творчість письменниці;

2) Тема. Марія Морозенко «Вірність Хатіко». Послідовність подій у творі. Ідея гуманістичних цінностей;

3) Тема. Урок розвитку мовлення (усно). Складання власного продовження розповіді про Хатіко.

Відповідно до модельної навчальної програми з української мови [10] на час, відведений для вивчення твору М. Морозенко (тиждень 24), припадають уроки із синтаксису й пунктуації, зокрема про види речень за метою висловлювання, емоційним забарвленням, а також ознаки і переваги гарного спілкування, яке виявляється через діалоги. [14]

На уроках літератури в процесі вивчення оповідання М. Морозенко важливо звернути увагу на будову, форму і зміст синтаксичних одиниць, оскільки саме завдяки реченням мовні одиниці можуть слугувати засобом повідомлення думки. Речення, їх різноманітність: від простого до складного, а також неповні, односкладні, – дозволяють передати найтонші людські почуття, думки персонажів, зміст діалогів, монологів, описати переживання тварини тощо. Тому в меті (а саме у формувальній частині) передбачаємо цей аспект аналізу:

1) навчальна: формувати вміння учнів цілісно сприймати й аналізувати художній текст; визначати тему, ідею, образи, художні засоби;

2) розвивальна: формувати читацьку культуру, критичне мислення, вміння співвідносити літературний текст із власним досвідом, висловлювати власні думки та емоції щодо прочитаного, створювати власні тексти (усні/письмові) на основі художнього тексту; аналізувати текст на рівні змісту й мовних засобів;

3) виховна: сприяти виховуванню гуманності, доброти, відповідальності, любові до тварин.

Очікувані результати навчання відповідно до вимог програми такі: здобувачі освіти

– знають зміст твору «Хатіко»;

– уміють аналізувати текст на рівні змісту й мовних засобів, висловлюють власні думки та емоції щодо прочитаного;

– створюють власні тексти (усні/письмові) на основі художнього тексту.

Перебіг уроків плануємо таким чином, щоб урахувати методику реалізації текстоцентричного

підходу, зокрема принципи та етапи організації роботи з текстом. Етапи:

– мотиваційно-прогностичний (мотивація, прогнозування, постановка проблеми);

– аналітико-інтерпретаційний (аналіз, інтерпретація, мовні вправи);

– узагальнювально-креативний (узагальнення, творчі завдання, інтеграція з іншими предметами).

Під час мотивації навчальної діяльності, власне на першому етапі (до читання тексту) відбувається налаштування на сприйняття твору за допомогою запитання: «Чому історії про відданість, вірність і любов тварин так зворушують людей?» З'ясуємо, що вони дають нам відчуття безкорисливі форми любові та довіри. Тварини прихильні до людей незалежно від їхнього статусу, зовнішності чи успіхів.

На уроці ознайомлюємо з біографією та творчістю Марії Морозенко. Необхідно звернути увагу на те, що письменниця написала кілька анімалістичних оповідань, що засвідчує зацікавленість темою. Авторка, знаючи реальну історію Хатіко, собаки, пам'ятник якому було споруджено в Японії як визнання незвичайності його життя, створила власну її версію.

Скориставшись прийомом прогнозування, з'ясуємо, які почуття може викликати твір із такою назвою «Вірність Хатіко». Прогнозовані відповіді: жаль, смуток, захоплення. На етапі **роботи з текстом** «Під час читання» учитель/вчителька та учні/учениці виразно читають уривки з твору. Важливим є первинне сприйняття: емоції, враження, якими діляться п'ятикласники: на початку – зворушення, замилування, захоплення, а після трагічної події – смерті професора – тугу, жаль, смуток.

Для глибшого розуміння твору необхідно здійснити літературознавчий та мовний аналіз. Насамперед з'ясуємо, яка **тема** (дружба людини і тварини) й **ідея** (возвеличення гуманістичних цінностей: вірності, любові, людяності, турботи) твору. **Аналіз образів:** собаки Хатіко, його господаря професора Хіде-сабуро Уено та людей на станції виконуємо за допомогою евристичної бесіди, яка містить запитання про зовнішність, учинки, риси характеру, про оцінку від інших персонажів. У процесі роботи обов'язково звертаємося

до тексту, цитуючи уривки, які допомагають усебічно розкрити персонажів. На узагальнювальне запитання: «Чим заслужив професор таку любов і відданість?» відповідь може бути така: Хіде-сабуро Уено був надзвичайно добрим і ласкавим до Хатіко, виявляв свою любов і турботу, навіть картав за неслухняність м'яко (не вміючи). Крім того, як підкреслила авторка, професор завжди виконував обіцянки.

Необхідно розглянути художні засоби, наявні у творі. Насамперед епітети: *світлий погляд, теплі лагідні руки, чудовий чоловік, світле лице, неповторний голос, рідна людина*, які створюють привабливий образ господаря, чуйного, доброго, справедливого. Інший персонаж у Морозенко описаний такими епітетами: *неймовірне цуценя, чудовий пес, розумні очі, вірний Хатіко, осиротілий пес, дивовижний пес*. Переважно ці епітети мають оцінний характер з моральним підтекстом. Завершальним містким засобом для увиразнення сутності Хатіко є метафора «*живе втілення відданості*». У творі наявний збірний образ – люди на станції (працівники і пасажери) та туристи, які приїжджали подивитися на Хатіко. Перших схарактеризовано через епітет «*розчулені торговці*», щоб передати захоплення собакою та ставлення до нього. Але передусім ці епітети виявляють авторське ставлення до зображуваного, тому обов'язково звертаємо увагу учнів на те, як можна лексичними засобами передати свої емоції, почуття, розуміння, оцінку певних життєвих подій, вчинків людей, тварин. Саме на цьому етапі доречним є мовний аналіз лексики, що передає емоції, та синтаксичних конструкцій, які створюють драматизм, напруження чи любов, ніжність.

У тексті багато лексичних одиниць, які передають почуття, емоційний стан, враження, оцінку:

– іменники: *надія, любов, тепло, турбота, чуйність, відданість*;

– дієслова: *розчулює, зворушує, сумує, сподобався*;

– прикметники: *вірний, чуйний, безкорисливий, слухняний, дорогий, сумний*;

– прислівники: *ніжно, лагідно, довірливо, чудово, заповзято, боляче*.

Синтаксичні конструкції, якими послуговується авторка для викладу змісту, сюжет-

ної лінії, передачі почуттів, для створення радісного або сумного настрою, замилювання чи драматичного напруження, різноманітні за будовою (прості й складні, односкладні, двоскладні), за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні), є емоційно забарвлені – окличні речення.

Найчастіше М. Морозенко використовує речення прості та ускладнені порівняльними, дієприслівниковими чи дієприкметниковими зворотами, вставними словами, однорідними членами, що дозволяє увиразнити характери, стосунки, дає можливість розкрити додаткові нюанси поведінки. Наприклад, «*Хатіко любив бувати з господарем. Він супроводжував його скрізь і всюди – вдома, на відпочинку, на риболовлі, деінде і будь-коли був поряд із ним*» [8].

Складні речення дають змогу авторці повно розкрити епізод, в якому беруть участь кілька персонажів і відбувається низка дій: «*Господар ферми поставив цуценятко долі, маленький песик кумедно задріботів по землі, довірливо чалапаючи до рук професора, коли той присів навпочіпки, закликаючи його до себе*» [8].

Велика роль у тексті «умовних» діалогів, у яких професор звертається до Хатіко із запитаннями і сам відповідає на них. У цих реченнях яскраво представлено господаря, його доброту, лагідне, турботливе, ніжне ставлення до улюбленця.

«*– Я певен – ти все розумієш, Хатіко, – лагідно говорив усміхнений професор, невміло картаючи свого улюбленця, коли той ішов слідом. – Ні, не можу більше брати тебе із собою. Ти бачив минулого разу й сам, що заняття всі звелись до гри з тобою. Ти настільки чудовий пес, що не можеш будь-кого залишити байдужим. Мої студенти так захопились тобою, що їм було не до занять. А це зовсім не годиться, друже. Гра – це чудово, але у визначений час і у визначеному місці. Чекай мене на пероні, Хатіко. Коли я повернусь, ми неодмінно пограємось у саду. Розумієш?»* [8].

Звертаючи увагу школярів на мовне оформлення, зокрема на лексику та синтаксис, демонструємо безпосередній зв'язок мови і літератури як шкільних предметів і водночас привертаємо увагу, що мова є інструментом, який дозволяє людям мислити, формувати

думки, пізнавати світ в усьому його багатоманітті: природу, людей, тварин, мистецтво. На прикладі твору Марії Морозенко можемо пояснити учням, які функції мова виконує в словесному мистецтві. Адже крім інформативної (тема, ідея, сюжет), є ще естетична функція, яка закорінена у формі художнього твору (жанрі, художніх засобах). Володіння мовленням для письменника/письменниці – це вміння вибрати з мільйона слів необхідні для розкриття задуму та, застосувавши граматичні правила і норми, перетворити на художній текст. Продувати власні тексти – означає опановувати інструменти і засобами, що становлять мовний арсенал. Художні тексти відкривають такі можливості, оскільки спостереження за мовою тексту, його структурою, викладом сприяють формуванню вміння цілісно сприймати текст як літературний і мовний феномен, а також розвиткові творчих здібностей учнів.

На етапі узагальнення вивченого пропонуємо провести два інтегровані уроки, на яких застосовано текстоцентричний підхід. На першому з них буде опрацьована тема з української літератури «Урок розвитку мовлення (усно). Складання власного продовження розповіді про Хатіко» [13]. На другому уроці – тема з української мови «Написання есе з використанням простих і складних речень (за твором М. Морозенко «Вірність Хатіко»).

Мета першого уроку:

розвивати навички читання, аргументування власної думки; навички усного зв'язного мовлення учнів через складання власного продовження історії про Хатіко; формувати вміння використовувати діалог у текстах як засіб вираження думок та почуттів;

виховувати повагу до однокласників, до інакшої думки, любов до тварин.

Очікувані результати:

формування предметних компетентностей: застосовує здобуті знання для висловлення власних поглядів та переконань; установлює причинно-наслідкові зв'язки; виражає думки та почуття через інтонацію в діалозі; висловлює своє ставлення до міркувань інших осіб на основі прочитаних текстів.

На уроці створюємо емоційний настрій, налаштовуємо учнів на роботу з означеної

теми і пропонуємо повернутися до сюжету вивченого твору, пригадати закінчення і дати відповідь на запитання:

– Чи можна по-іншому можна завершити цю історію?

– Що могло статися далі?

– Як би ви хотіли завершити цю історію?

П'ятикласники висловлюють свої думки й на основі запропонованих варіантів історій (їх може бути 4–5) формуємо групи для створення розповідей. Нагадуємо учням, що для висловлення думки маємо використовувати різні речення: прості та складні. Можливі такі варіанти розповідей для роботи в групах:

1) Хатіко потоваришував з хлопчиком/дівчинкою, які щодня приходили до нього, йдучи зі школи, приносили йому смаколики, гралися з ним, щоби відволікти від сумних думок.

2) Хатіко забрав до себе один із працівників станції, в якого жив кіт, і таким чином тварини подружилися.

3) Один зі студентів професора, який бачив Хатіко на занятті в університеті, приїхав на станцію Сібуя, щоб побачити собаку, а згодом замешкав у цьому місті й забрав до себе Хатіко.

4–5) на розсуд учнів та вчителя.

Ці варіанти історій уже оформлені як складні речення, учням треба розгорнути їх зміст за допомогою кількох синтаксичних одиниць, сформувавши усну розповідь. Представляє історію один із членів групи.

Далі кожна група отримує ще одне завдання: створити діалог, який відбувається між персонажами розказаних історій. Важливо через репліки героїв передати їхні думки і почуття. Наприклад:

– Хатіко, ти знову прийшов сьогодні? – лагідно запитав працівник станції.

– Так, чекаю господаря, бо він обіцяв повернутися, – ніби відповів пес своїм поглядом.

– Минуло вже кілька років, а ти приходиш сюди щодня... – мовив чоловік, зітхнувши.

– Я знаю, що він любив мене, і тому буду чекати, – подумки промовив Хатіко, нахиливши голову.

– Я пропоную тобі поселитися в мене. У мене вдома живе тільки кіт. Сподіваюся, ти з ним потоваришуєш?

Не знаю. Можна спробувати, – підвів голову і з надією глянув людині в очі собака.

От і добре, – радісно відповів працівник станції. – Ходімо.

Після того, як усі групи представлять діалоги, разом зі здобувачами/здобувачками освіти робимо висновки щодо того, як змінилася розповідь, коли до неї додали діалог.

Розповідь перестає бути лише описом подій і думок автора. Діалог створює відчуття реальної розмови, ніби ми стаємо свідками події. Додається емоційність. Репліки персонажів передають їхні почуття безпосередньо: співчуття, сум, надію. Це робить текст більш зворушливим. Крім того, через діалог ми краще розуміємо, що думають і відчувають герої. Наприклад, працівник станції може виявити співчуття, а Хатіко – свою любов і відданість. У діалозі наявні прості й складні речення, питання, вигуки, що урізноманітнює текст і робить його більш наближеним до живого мовлення. Читач ніби стає свідком розмови, а не лише спостерігачем. Це підсилює співпереживання і зацікавленість.

Другий урок на тему «Написання есе з використанням простих і складних речень (за твором М. Морозенко «Вірність Хатіко») має **на меті** поглибити розуміння морально-етичного змісту цього оповідання, розвивати вміння висловлювати власні думки та почуття у формі есе, формувати навички використання простих і складних речень у письмових текстах, виховувати любов до тварин, відповідальність, чуйність, вміння співпереживати.

На початку заняття учитель мотивує п'ятикласників повернутися до оповідання про Хатіко, щоб висловити свої думки про вірність, самовідданість і любов. Актуалізуємо знання через запитання до учнів:

Чому ця історія зворушує людей?

Які риси характеру Хатіко ви можете назвати? Чого вона може навчити нас?

Наступний етап уроку – мовна частина, в якій спонукаємо учнів пригадати різновиди речень. Пропонуємо приклад простих речень: «Хатіко чекав господаря», «Минали роки». Завдання для учнів: із цих двох речень створити одне. Наприклад, «Хатіко чекав господаря, хоча минали роки». Звертаємо увагу на те, чим відрізняються ці речення, яку роль виконав сполучник,

окрім граматичної – поєднав дві частини складного речення. Очевидно, сполучник «хоч» містить протиставлення: очікування Хатіко відбувалося всупереч тому, що минали роки, і таким чином підкреслює силу відданості собаки, адже час не змінив його поведінки. Крім того, висловлювання стає більш виразним і зворушливим, підсилюється емоційність висловлювання, створюється драматичний ефект.

Практичне завдання для учнів (робота в парах): скласти усне висловлювання (3–4 речення) про те, що означає для вас історія Хатіко, використовуючи прості й складні конструкції, і презентувати перед класом.

Творче завдання – написати есе на тему: «Вірність, яка стала легендою: уроки від Хатіко» обсягом 8–10 речень, три з яких – складні, висловити власні думки й почуття.

Виклад треба робити за такою послідовністю: **у вступі** коротко написати про оповідання «Вірність Хатіко» М. Морозенко; **в основній частині** викласти свої думки й почуття, чого навчає це оповідання; **у висновку** – чому ця історія важлива для мене.

На уроці п'ятикласники читають написані есе. Колективно вибирають найкращі з робіт, оцінюють не тільки зміст, а й виклад, вміння користуватися мовними засобами. Інтегровані завдання допомагають створити невелике есе, поєднуючи літературний сюжет із граматичною вправністю.

Висновки. Таким чином, реалізація текстоцентричного підходу на уроках української мови та літератури в закладах загальної середньої освіти на засадах інтегрованого навчання дає змогу не лише формувати предметні компетентності, а й спрямовувати ціннісні орієнтири учнів. На прикладі оповідання «Вірність Хатіко» Марії Морозенко п'ятикласники мають можливість аналізувати текст на рівні змісту й мовних засобів, усвідомити цінності, про які йдеться у творі: значення відданості та любови, а також навчитися створювати власні тексти (усні/письмові) на основі художнього тексту, зокрема, розповіді-продовження; виражати власні думки й почуття у формі есе, спираючись на граматичні норми та правила української мови, використовуючи її лексичне багатство, синтаксичні конструкції: прості й складні речення, діалоги.

Поєднання літературного та мовного аналізу на уроках вивчення художнього твору забезпечує цілісність освітнього процесу, оскільки текст стає джерелом естетичного впливу й водночас матеріалом для мовної практики. Такий підхід сприяє розвитку комунікативних умінь і творчих здібностей, критичного мислення учнів, а також формує в них здатність бачити в літературному творі не лише сюжет, а й глибинну ідею, морально-етичні уроки, важливі для особистісного становлення.

Отже, реалізація текстоцентричного підходу на уроках української мови та літератури на засадах інтегрованого навчання забезпечує цілісне поєднання предметної мовної і літературної компетентностей. Використання художніх текстів як навчального матеріалу дає змогу одночасно розвивати вміння аналізувати зміст твору, оцінювати художні образи та засоби вираження, а також

практикувати граматично правильне і стилістично виразне мовлення.

Методично важливо поєднувати літературний аналіз з мовними вправами: аналіз епітетів, метафор, синтаксичних конструкцій, побудова складних речень, складання власних висловлювань і есе. Це дозволяє учням усвідомлювати, як текст слугує не лише джерелом знань і емоцій, а й засобом формування мовної культури. Інтеграція мови і літератури через текст створює умови для розвитку критичного мислення, творчих здібностей, читацької компетентності та комунікативних умінь, а також формує здатність школярів переносити здобуті знання в практичну мовну діяльність.

Таким чином, успішна інтеграція залежить від ретельного добору текстів, послідовності навчальних етапів та поєднання аналізу змісту з мовною практикою, що забезпечує комплексний розвиток учнів і підвищує ефективність освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Андрієць О.М. Текстоцентризм у розвитку дискурсної компетентності сучасного старшокласника. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. № 3 (326). С. 97–106.
2. Варзацька Л.О. Міжпредметна інтеграція в системі компетентнісної мовної освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2013. Вип. 40. С. 177–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_40_44.
3. Голуб Н.М., Петрук В.Р. Шляхи реалізації текстоцентричного підходу до вивчення синтаксису на уроках української мови. *Шляхи реалізації текстоцентричного підходу до вивчення синтаксису на уроках української мови. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки ; Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*). 2025. С. 41–54. URL: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2025-PP-1-41-54>.
4. Груба Т.Л. Формування громадянської компетентності учнів на уроках української мови в контексті інтеграції. *International scientific educational journal «The Innovation space»*. Польща, 2025. № 1. С. 50–58.
5. Груба Т.Л. Формування мовної особистості учня профільної школи засобами міжпредметної інтеграції. *Технології інтеграції змісту освіти* : зб. Наук. пр. Полтава : ПОІППО, 2014. С. 93–98.
6. Державний стандарт базової середньої освіти: URL: <https://surl.li/ovphiz>.
7. Качак Т., Близнюк Т. Технологія інтегрованого навчання на уроках мовно-літературної освітньої галузі. *Освітні обрії*. 2023. Том 56. № 1. С.89–94. URL: <https://doi.org/10.15330/obrii.56.1.89-94>.
8. Морозенко М. Вірність Хатіко URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=20257>.
9. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти / Т.О. Яценко та ін. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/830/83087/Ukr_lit_5-6-kl_Yatsenko_ta_in_14_07.pdf.
10. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) / Н.Б. Голуб та ін. URL: <https://drive.google.com/file/d/1xIY5Ja2rMBHhXFC9bMSOtfG4VSZuMw/view>
11. Овдійчук Л.М. Психолого-педагогічні основи застосування інтегрованого навчання в освітній сфері. *Освітні обрії*. 2023. № 1. С. 20–26. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/7075/7305>.
12. Пахомова Н. Інтеграція як провідна тенденція розвитку суспільства та освіти: історико-педагогічний аспект. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2013. Вип. 11. С. 250–256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2013_11_57.
13. Розробки уроків української літератури для 5 класу за Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук URL: <https://vsimpptx.com/author/literaturne-chitannya-t-yacenko-v-paharenko-o-slizhuk-5-klas>.
14. Розробки уроків української мови для 5-го класу за Н. Голуб, О. Горошкіною URL: <https://vsimpptx.com/author/ukrayinska-mova-n-golub-o-goroshkina-5-klas?page=9>.

References

1. Andriiets, O. M. (2019). Tekstotsentryzm u rozvytku dyskursnoi kompetentnosti suchasnoho starshoklasnyka [Textocentrism in the Development of Discourse Competence of Modern High School Students]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical Sciences*, 3(326), 97–106. [in Ukrainian].
2. Varzatska, L. O. (2013). Mizhpredmetna intehtratsiia v systemi kompetentnisnoi movnoi osvity [Interdisciplinary Integration in the System of Competence-Based Language Education]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”. Serii: Filolohichna – Scientific Notes of the National University “Ostroh Academy”. Philological Series*, 40, 177–180. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_40_44 [in Ukrainian].
3. Holub, N. M., & Petruk, V. R. (2025). Shliakhy realizatsii tekstotsentrychnoho pidkходу do vyvchennia syntaksysu na urokakh ukrainskoi movy [Ways of Implementing the Textocentric Approach to Studying Syntax in Ukrainian Language Lessons]. *Naukovi zapysky. Serii “Psykhologo-pedahohichni nauky” (Nizhynskyi derzhavnyi universytet imeni Mykoly Hoholia) – Scientific Notes. Series: Psychological and Pedagogical Sciences*, 41–54. <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2025-PP-1-41-54> [in Ukrainian].
4. Hrubá, T. L. (2025). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchniv na urokakh ukrainskoi movy v konteksti intehtratsii [Formation of Civic Competence of Students in Ukrainian Language Lessons in the Context of Integration]. *International Scientific Educational Journal “The Innovation Space”*, 1, 50–58. [in Ukrainian].
5. Hrubá, T. L. (2014). Formuvannia movnoi osobystosti uchnia profilnoi shkoly zasobamy mizhpredmetnoi intehtratsii [Formation of a Language Personality of a High School Student through Interdisciplinary Integration]. *Tekhnologii intehtratsii zmistu osvity: zbirnyk naukovykh prats – Technologies of Educational Content Integration: Collection of Scientific Works*, 93–98. Poltava: POIPPO. [in Ukrainian].
6. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State Standard of Basic Secondary Education]. (n.d.). Retrieved from: <https://surl.li/ovphiz> [in Ukrainian].
7. Kachak, T., & Blyzniuk, T. (2023). Tekhnolohiia intehtrovanoho navchannia na urokakh movno-literaturnoi osvitnoi haluzi [Technology of Integrated Learning in Language and Literature Education]. *Osvitni obrii – Educational Horizons*, 56(1), 89–94. <https://doi.org/10.15330/obrii.56.1.89-94> [in Ukrainian].
8. Morozenko, M. (n.d.). *Virmist Khatiko [Hachiko’s Loyalty]*. Retrieved from: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=20257> [in Ukrainian].
9. Yatsenko, T. O., Kachak, T. B., Kyzylova, V. V., Pakharenko, V. I., Diachok, S. O., Ovdiichuk, L. M., Slyzhuk, O. A., Makarenko, V. M., & Tryhub, I. A. (n.d.). Modelna navchalna prohrama “Ukrainska literatura. 5–6 klasy” [Model Curriculum “Ukrainian Literature. Grades 5–6”]. Retrieved from: https://osvita.ua/doc/files/news/830/83087/Ukr_lit_5-6-kl_Yatsenko_ta_in_14_07.pdf [in Ukrainian].
10. Holub, N. B., & Horoshkina, O. M. (2023). Modelna navchalna prohrama “Ukrainska mova. 5–6 klasy” [Model Curriculum “Ukrainian Language. Grades 5–6”]. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1xIY5Ja2rMBHHxFC9bMSOtfG4VZuMuw/view> [in Ukrainian].
11. Ovdiichuk, L. M. (2023). Psykhologo-pedahohichni osnovy zastosuvannia intehtrovanoho navchannia v osvitnii sferi [Psychological and Pedagogical Foundations of Integrated Learning in Education]. *Osvitni obrii – Educational Horizons*, 1, 20–26. Retrieved from: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/7075/7305> [in Ukrainian].
12. Pakhomova, N. (2013). Intehtratsiia yak providna tendentsiia rozvytku suspilstva ta osvity: istoryko-pedahohichni aspekt [Integration as a Leading Trend in the Development of Society and Education: Historical and Pedagogical Aspect]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Serii: Pedahohichni nauky – Origins of Pedagogical Mastery. Pedagogical Sciences Series*, 11, 250–256. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2013_11_57 [in Ukrainian].
13. Rozrobky urokiv ukrainskoi literatury dlia 5 klasu za T. Yatsenko, V. Pakharenko, O. Slyzhuk [Lesson Plans for Ukrainian Literature for Grade 5 According to T. Yatsenko, V. Pakharenko, O. Slyzhuk]. (n.d.). Retrieved from: <https://vsimpptx.com/author/literaturne-chitannya-t-yacenko-v-paharenko-o-slizhuk-5-klas> [in Ukrainian].
14. Rozrobky urokiv ukrainskoi movy dlia 5 klasu za N. Holub, O. Horoshkinou [Lesson Plans for Ukrainian Language for Grade 5 According to N. Holub, O. Horoshkina]. (n.d.). Retrieved from: <https://vsimpptx.com/author/ukrayinska-mova-n-golub-o-goroshkina-5-klas?page=9> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.11.2025

Стаття прийнята 06.12.2025

Статтю опубліковано 23.12.2025